

חומש רס"י משולב

פרשת וזאת הברכה, דברים לג - לד, מ"א פסוקים

פרק לג

(א) וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ. סִמּוֹךְ לַמִּיתָתוֹ, שֶׁאֵם לֹא עֲכָשׂוּ אִימָתוֹ:

(ב) וַיֹּאמֶר יְקֹזֵק מִסִּינַי בָּא פֶתַח תַּחִילָה בִּשְׂבָחוֹ שֶׁל מָקוֹם, וְאַחֵר כִּךְ פֶּתַח בְּצִרְכֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּבִשְׂבַח שִׁפְתָּהּ בּוּ יֵשׁ בּוּ הַזְכָּרָת זִכּוֹת לְיִשְׂרָאֵל, וְכֹל זֶה דֶּרֶךְ רִיצוּי הוּא, כְּלוּמָר כְּדֹא הֵם אֱלוֹ שִׁתְּחוּל עֲלֵיהֶם בְּרַכָּה. מִסִּינַי נֵל. יֵצֵא לְקִרְאָתָם כְּשֶׁבָאוּ לְהִתְיַצֵּב בַּתַּחֲתִית הַהָר כַּחֲתָן הַיּוֹצֵא לְהַקְבִּיל פְּנֵי כְּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת יט, יז) (וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם) לְקִרְאָת הָאֱלֹהִים, לְמַדְנֵה שִׁינָא כְּנֶגְדָם, וְזֶרֶחַ מִשְׁעִיר לְמוֹ שִׁפְתָּה לְבִנֵּי עֲשׂוֹ שִׁיקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא רָצוּ, הַזִּפְעִל לָהֶם מִהָר פֶּאֶרְן שֶׁהֵלֵךְ שֶׁם וּפֶתַח לְבִנֵּי יִשְׁמַעֵאל שִׁיקְבְּלוּהָ, וְלֹא רָצוּ. וְאַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִרְבֵּבַת קֹדֶשׁ וְעַמּוֹ מִקְצֵת רַבּוֹת מְלֹאכִי קוֹדֶשׁ, וְלֹא כּוֹלֵם וְלֹא רוֹבֵם, וְלֹא כְּדֶרֶךְ בֶּשֶׁר וּדֵם שֶׁמֶרְאָה כָּל כְּבוֹד עֲשֶׂרוּ וּתְפֹאֲרָתוֹ בְּיוֹם חוֹפְתּוֹ, מִיָּמֵינוֹ אֲשֶׁר אֵשׁ דָּת לְמוֹ:

אֵשׁ דֵּת. שֶׁהִיטָה כְּתוּבָה מֵאֵל לִפְנֵי בָּאֵשׁ שֶׁחֹרָה עַל גֵּב אֵשׁ לְבֹנָה, נָתַן לָהֶם בְּלוֹחוֹת כֶּתֶב יָד יִמִּינוֹ. דָּבָר אַחֵר אֵשׁ דֵּת כְּתִירוֹנוֹ (וְגו') אֲשֶׁרֶת אֲוִרִיתָא יְהִי לָנָא, שֶׁנֶּתְנָה לָהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

(ג) אֵף חֲכָב עֲמִים גַּם חֲבָה יִתִּירָה חֲבָב אֶת הַשְּׂבָטִים. כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָרוֹי עַם, שֶׁהָרִי בְּנִימִין לְבָדּוֹ הִיָּה עֵתִיד לְהוּלָד כְּשֶׁאֱמַר הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לִיעֲקֹב (בְּרֵאשִׁית ל, יא) גּוֹי וְקָהֵל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָ, כָּל־קִדְשָׁיו בְּיָדְךָ נִפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים הַגּוֹנוֹזוֹת אֹתוֹ, כְּעֵינִן שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוּאֵל א' כה, כט, מִדְּבָרִי אֲבִיגַיִל לְדָוִד) וְהִיטָה נֶפֶשׁ אֲדוֹנִי צָרוּרָה בְּצָרוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, וְהֵם תָּכֻּ לְרִגְלֶךָ וְהֵם רֹאיוֹם לְךָ, שֶׁהָרִי תִּכּוּ עֲצָמָן לְתוֹךְ תַּחֲתִית הַהָר לְרִגְלֶךָ בְּסִינַי. תִּכּוּ לְשׁוֹן פּוֹעֵל, הוֹתוֹכוּ לְתוֹךְ מִרְגְּלוֹתֶיךָ, יֵשׁא מִדְּבָרְתֶּיךָ. נִשְׁאוּ עֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָתְךָ:

מִדְּבָרְתֶּיךָ. הַמ"ם בּוּ קָרוֹב לִיסוּד, כְּמוֹ (בְּמִדְבָּר ז, פט) וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹוִי, (וַיִּחְזַק אֵל ב, ב) וַאֲשֶׁמַּע אֶת מִדְּבַר אֱלֹוִי, כְּמוֹ מִתְּדַבֵּר אֱלֹוִי, אֵף זֶה מִדְּבָרוֹתֶיךָ מִה שֶׁהִיטָה מִדְּבַר לְהַשְׁמִיעֵנִי לֵאמֹר לָהֶם, טִיִּישׁ פּוֹרְפְּרִידוֹרִישׁ בְּלַעֲז' [דִּיבּוּר]. וְאוֹנְקְלוֹס תִּרְגַּם שֶׁהוּא נֹסְעִים עַל פִּי דְּבָרִיךָ (וְסִלִּין) עַל מִיָּרְךָ, וְהַמ"ם בּוּ שְׁמוֹשׁ, מִשְׁמַשֵּׁת לְשׁוֹן 'מֶן'.

הַפֶּסוֹק מוֹבָא שׁוֹב עִם פִּירוּשׁ נֹסֵף שֶׁל רִש"י

דָּבָר אַחֵר, אֵף חֲכָב עֲמִים - אֵף בִּשְׁעַת חֲבָתָם שֶׁל אוֹמוֹת הָעוֹלָם שֶׁהִרְאִיתָ לָהֶם פְּנִים שׁוֹחֲקוֹת וּמִסְרָת אֶת יִשְׂרָאֵל בִּידָם, כָּל־קִדְשָׁיו בְּיָדְךָ - כָּל צַדִּיקֵיהֶם וְטוֹבֵיהֶם דִּבְקוּ בָךְ וְלֹא מִשּׁוּ מֵאַחֲרֶיךָ וְאַתָּה שׁוֹמֵר, וְהֵם תָּכֻּ לְרִגְלֶךָ - וְהֵם מִתְּמַצְעִים וּמִתְכַּנְסִים לְתַחַת צֶלֶךָ, יֵשׁא מִדְּבָרְתֶּיךָ. מִקְבִּלִים גּוֹרוֹתֶיךָ וְדוֹתוֹתֶיךָ בְּשִׂמְחָה. וְאַלֶּה דְּבָרֵיהֶם.

(ד) תּוֹרָה צִוְּהֵנוּ מֹשֶׁה מֹרְשָׁה קִהְלָת יַעֲקֹב: מוֹרֶס. אֲשֶׁר צוּה לֵנוּ מֹשֶׁה מוֹרֶשָׁה הִיא לְקִהְלָת יַעֲקֹב, אֲחֻזָּה וְלֹא נִעְזָבָה:

(ה) וַיְהִי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא בִּישְׁרוֹן מִלֶּךְ תָּמִיד עוֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עַם יִחָד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל:

נִתְאַסֵּף. בְּכָל הַתְּאַסֵּף רָאשֵׁי חֲשׁוֹן אֲסִיפָתָם. לֹאֲשֵׁי. כְּמוֹ (שְׁמוֹת ל, יב) כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ, רֹאיוֹן אֱלוֹ שֶׁאֲבָרְכָם. דָּבָר אַחֵר בְּהִתְאַסֵּף - בְּהִתְאַסֵּפָם יִחָד בִּאֲגוּדָה אַחַת וְשִׁלּוּם בִּינֵיהֶם הוּא מַלְכָם, וְלֹא כְּשִׁישׁ מַחְלֻקָת בִּינֵיהֶם:

(ו) יְחִי רָאוּבֵן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאַל־יָמָת לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁלֹּא יִזְכָּר לוֹ מַעֲשֵׂה בִלְהָה, וַיְהִי מִתְּנֵי מִסְפָּר. נִמְנֵן בְּמִנֵּין שֶׁאֵר אַחִיו, דּוֹגְמָא הִיא זֶה, כְּעֵינִן שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ל, כב) וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה וַיְהִי בְנֵי יַעֲקֹב שֵׁנִים עֶשֶׂר, שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַמִּנֵּין: ס

(ז) וְזֹאת לְיִהוּדָה סִמְךָ יְהוּדָה לְרֹאוּבֵן, מִפְּנֵי שֶׁשִּׁנִּיהֶם הוּדוּ עַל קִלְקוּל שְׂבִידָם, שֶׁנֶּאֱמַר (אִיּוֹב טו, יח - יט) אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְגו' (וְלֹא כִתְדוֹ מִאֲבֹתָם), לָהֶם לְבָדָם וְגו' (וְנִתְּנָה הָאֶרֶץ) וְלֹא עֲבַר זֶר בְּתוֹכָם. (וְלֹכֵן לֹא הַזְכִּיר אַחֵר רֹאוּבֵן אֶת לוֹי, כִּי לֹא חָפֵץ לְהַפְרִיד אִישׁ מֵאֵת רַעְהוֹ. עֵיקָר שֶׁפ"ח).

וְעוֹד פִּירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁכָּל אַרְבַּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר, הָיוּ עֲצָמוֹת יְהוּדָה מִתְּגַלְגָּלִים בְּאֶרֶן מִפְּנֵי נְדוּי שְׁקָל עָלֵיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית מד, לב) וְחִטָּאתִי לֵאבִי כָּל הַיָּמִים, אֲמַר מֹשֶׁה מִי גֵרָם לְרֹאוּבֵן שִׁיּוּדָה יְהוּדָה וְכו', וַיֹּאמֶר שְׁמַע יְקֹזֵק קוֹל יְהוּדָה תְּפִילַת דּוֹד וְשִׁלְמָה וְאַסָּא מִפְּנֵי הַכּוֹשִׁים, וַיְהוֹשִׁפֵּט מִפְּנֵי הָעַמּוֹנִים, וְחֻזְקָה מִפְּנֵי סַנְחֵרִיב, וְאַל־עַמּוֹ תִּבְיָאֲנוּ לְשִׁלּוּם מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה, יִדְּיוֹ רָב לֹא יִרְיָבוּ רִיבּוֹ וַיִּנְקְמוּ נִקְמָתוֹ וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה:

וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה. עַל יְהוֹשִׁפֵּט הַתְּפִלָּה עַל מַלְחָמַת רִמּוֹת גִּלְעָד, (דְּה"ב יח, לא) וַיַּעֲקֹב יְהוֹשִׁפֵּט וְה' עֲזָרוֹ.

דָּבָר אַחֵר שֶׁמַּע ה' קוֹל יְהוּדָה - כֵּאֵן רִמּוֹ בְּרַכָּה לְשִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ בְּרִכּוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה, וְאֵף כְּשֶׁחֲלָקוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָטַל שִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ גּוֹרְלוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יְהוֹשֻׁעַ יט, ט) מִחֲבַל בְּנֵי יְהוּדָה נָחֵלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן. וּמִפְּנֵי מָה לֹא יִיחָד לוֹ בְּרַכָּה בְּפִנֵּי עַצְמוֹ, שֶׁהִיָּה בְּלָבוּ עָלָיו עַל מָה שֶׁעָשָׂה בְּשִׁטָּים, כֵּן כְּתוּב בִּאֲגַדַּת תַּהֲלִים: ס

*

שני

(ח) וְלֹלֵי אֲמָר וְעַל לוֹי אֲמַר תִּמְיָד וְאוֹרִיךְ לְאִישׁ חֲסִידְךָ כְּלָפִי שְׂכִינָה הוּא מִדְּבַר, אֲשֶׁר נִסְתָּה בְּמִסְפָּה שֶׁלֹּא נִתְלַוְנוּ עִם שֶׁאֵר הַמְּלִינִים תִּרְיָבָהוּ עַל־מִי מְרִיבָה. כְּתִירוֹנוֹ (בְּחִיטָוָה) עַל מִי מִצִּיטָא וְאַשְׁתָּכַח מִהִיטָוִן. דָּבָר אַחֵר תִּרְיָבָהוּ עַל מִי מְרִיבָה, נִסְתָּקַת לוֹ לְבּוֹא בְּעִלְיָה, אֵם מֹשֶׁה אֲמַר (בְּמִדְבָּר כ, י) שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים, אַחֲרָן וְמֹרִים מִה עֲשׂוּ:

יוסף, מצאנו. ברכה זו לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו. שהופרש מאחיו במכירתו:

(יז) בְּכֹר שׁוֹדוֹ יֵשׁ בְּכוֹר שְׁהוּא לְשׁוֹן גְּדוּלָה וּמַלְכוּת, שְׁנֹאמֶר (תהלים פט, כח) אֵף אֲנִי בְּכוֹר אֲתֵנָהּ, וְכֵן (שמות ד, כה) בְּנֵי בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל. כְּמוֹ מַלְכִּים, הִדָּר לוֹ נִתָּן לוֹ, שְׁנֹאמֶר (במדבר כז, כ) וְנִתְּנָה מִהוּדָךְ עֲלָיו, וְקִרְנֵי רֵאִס׃ קִרְנָיו שׁוֹר כְּחוֹ קֶשֶׁה וְאֵין קִרְנֵי נֹאווֹ, אֲבָל רֵאִס קִרְנֵי נֹאווֹ וְאֵין כְּחוֹ קֶשֶׁה, נִתָּן לִיהוֹשֻׁעַ כְּחוֹ שׁוֹר וְיוֹפִי קִרְנֵי רֵאִס, בָּהֶם עָמִים יִנָּגְדוּ אֶפְסֵי אֶרֶץ שְׁלוֹשִׁים וְאַחַד מַלְכִּים. אֶפְסֵר שְׁכֹלֶם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיוּ, אֲלֵא אֵין לָךְ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן שְׁלֵא קֵנָה לוֹ פִּלְטִין וְאַחֲזָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שְׁחֻשׁבָה לְכוֹלֶם הִיא, שְׁנֹאמֶר (ירמיה ג, יט) נִחַלְתָּ צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם, וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם אוֹתָם הַמְנוּגָחִים הֵם הַרְבֵּבוֹת שְׁהֵרָג יְהוֹשֻׁעַ, שְׁבֵא מֵאֶפְרַיִם וְהֵם אֲלֵפֵי מְנָשָׁה. הֵם הָאֲלָפִים שְׁהֵרָג גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן, שְׁנֹאמֶר (שופטים ח, י) וְזָבַח וְצִלְמוֹנֶע בְּקֶרֶךְ וְגו': ס

*

רביעי

(יח) וְלִזְבוּלָן אֲמַר שֶׁמֶךְ זְבוּלָן בְּצִאֲתָךְ וְיִשְׁשָׁכָר בְּאֵהֲלֶיךָ:

וְלִזְבוּלָן אֲמַר. אֲלוֹ חֲמִשָּׁה שְׁבֵטִים שְׁבִירָךְ בְּאַחֲרוֹנָה, זְבוּלָן גִּדְּן נִפְתָּלִי וְאַשֵּׁר, כָּפַל שְׁמוֹתֵיהֶם לְחֻזְקָם וּלְהַגְבִּירָם, לִפִּי שְׁהוּ חֲלָשִׁים שְׁבָבִל הַשְּׁבֵטִים, הֵם הֵם שְׁהוּלִיךְ יוֹסֵף לִפְנֵי פֶרַעַה, שְׁנֹאמֶר (בראשית מז, ב) וּמִקְצָה אֲחִיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים, לִפִּי שְׁנֵרָאִים חֲלָשִׁים וְלֹא יֵשִׁים אוֹתָם לוֹ שְׂרֵי מַלְחָמוֹת.

שְׁמֵם זְבוּלָן וְצִלְמוֹן וְיִשְׁשָׁכָר צִלְמוֹן. זְבוּלָן וְיִשְׁשָׁכָר עָשׂוּ שׁוֹתָפוֹת, זְבוּלָן לְחוּף יָמִים יִשְׁכּוֹן וְיוֹצֵא לְפִרְקָמִטִּיא בְּסִפְיֹת וּמִשְׁתַּכֵּר, וְנוֹתָן לְחוּף פִּיו שֶׁל יִשְׁשָׁכָר וְהֵם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בְּתוֹרָה, לִפְיֶךְ הַקָּדִים זְבוּלָן לִישְׁשָׁכָר, שְׁתוֹרָתוֹ שֶׁל יִשְׁשָׁכָר עַל יְדֵי זְבוּלָן הִיתָה. שְׁמֵם זְבוּלָן וְצִלְמוֹן. הַצֶּלַח בְּצִאֲתָךְ לְסִחוּרָה.

וְיִשְׁשָׁכָר. הַצֶּלַח בִּישִׁיבַת אֲהֲלִיךָ לְחוּרָה, לִישֵׁב וּלְעֵבֶר שְׁנִים וּלְקַבּוֹעַ חוֹדָשִׁים, כְּמוֹ שְׁנֹאמֶר (דה"א יב, לג) וּמִבְנֵי יִשְׁשָׁכָר יוֹדְעֵי בֵּינָה לַעֲתִים רֵאשִׁיָּהם מֵאֲתִים, רֵאשִׁי סִנְהֶדְרָאוֹת הִיוּ עוֹסְקִים בְּכָךְ. וְעַל פִּי קִבְעִית עֲתִיהֶם וְעִבּוּרֵיהֶם.

(יט) עָמִים שֶׁל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל הֵרִי-קִרְיָאוֹ לְהֵר הַמּוֹרִיָּה יֹאסֶפֶר, כָּל אֲסִיפָה עַל יְדֵי קִרְיָאָה הִיא, שֶׁם יִבְחָדוּ וְיִבְחָרֶיךָ וְשֶׁם יִזְבָּחוּ בְּרִגְלִים זִבְחֵי צֶדֶק, כִּי שֶׁפַע יָמִים יִנָּקְדוּ יִשְׁשָׁכָר וְזְבוּלָן, וְהֵא לָהֶם פְּנָא לְעִסּוֹק בְּתוֹרָה וְשֶׁפַע טְמוֹנֵי חוֹל. כְּסוּי טְמוֹנֵי חוֹל, טְרִית (הוא שם דג הַנִּקְרָא טוֹיִנוּ, עֵיקַר שְׁפִי"ח) וְחֻלּוֹן וְזִכּוּכִית לְבֵנָה הַיּוֹצֵאִים מִן הַיָּם וּמִן הַחוֹל. וּבְחֻלּוֹן שֶׁל יִשְׁשָׁכָר וְזְבוּלָן הִיא, כְּמוֹ שְׁנֹאמֶר בְּמִסְכַּת מִגִּילָה (ו). זְבוּלָן עִם חֶרֶף נִפְשׁוֹ לָמוֹת (שופטים ה יח) מִשׁוֹם דִּנְפָתִלִי עַל מְרוֹמֵי שְׁדָה, שְׁהִיא מִתְרַעֵם זְבוּלָן עַל חֻלּוֹן, לֹאחִי נִתַּת שְׁדוֹת וְכִרְמִים וְכו':

וְשִׁפְטֵי. לְשׁוֹן כְּסוּי, כְּמוֹ שְׁנֹאמֶר (מ"א ו, ט) וְיִסְפּוֹן אֶת הַבֵּית. (שם ז, ג) וְסִפּוֹן בְּאֶרֶץ, וְתִרְגּוֹמוֹ וּמִטְלָל בְּכוֹרֵי אֶרֶץ. דְּבַר אֲחֵר, עָמִים הֵרִי קִרְיָאוֹ - עַל יְדֵי פִרְקָמִטִּיא שֶׁל זְבוּלָן, תִּגְרִי אוֹמוֹת הָעוֹלָם בָּאִים אֶל אֶרֶץ, וְהוּא עוֹמֵד עַל הַסֶּפֶר, וְהֵם אוֹמְרִים הוּאִיל וְנִצְטַעְרֵנוּ עַד כֵּאֵן נֶלֶךְ עַד יְרוּשָׁלַיִם וְנִרְאָה מֵהָ יִרְאָתָהּ שֶׁל אוֹמֵה זֶה וְזֶה מִעֲשִׂיָּה, וְהֵם רוֹאִים כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים לְאִלּוּהָ אֶחָד וְאוֹכִלִים מֵאֲכָל אֶחָד, לִפִּי שְׁהִגִּים אֱלֹהֵהוּ שֶׁל זֶה לֹא כְּאֱלֹהֵהוּ שֶׁל זֶה, וּמֵאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּמֵאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה, וְהֵם

(ט) הָאֲמֹר לְאֲבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִי וְאֶת־אֲחִיו לֹא הִפִּיר וְאֶת־בְּנוֹ בְּנֵי לֹא יָדַע - כְּשִׁחְטָאוֹ בַּעֲגֵל וְאִמְרָתִי (שְׁמוֹת לב, כו) מִי לֵה' אֵלִי, נֹאסְפוֹ אֵלִי כָּל בְּנֵי לֹוי וְצוּיָתִים לְהַרְגוֹ אֶת אֲבִי אִמּוֹ וְהוּא מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ אֲחִיו מֵאִמּוֹ, אוֹ אֶת בֶּן בְּתוֹ, וְכֵן עָשׂוּ. וְאִי אֶפְשֶׁר לְפֶרֶשׁ אֲבִיו מִמֶּשׁ וְאֲחִיו מֵאֲבִיו וְכֵן בְּנוֹ מִמֶּשׁ, שְׁהִרִי לֹוִים הֵם, וּמִשְׁבֵּט לֹוי לֹא חֲטָא אֶחָד מֵהֶם, שְׁנֹאמֶר כָּל בְּנֵי לֹוי, כִּי שָׁמְרוּ אֶמְרָתְךָ לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים (שְׁמוֹת כ, ב), וּבִרְיָתְךָ יִנָּצְרוּ. בְּרִית מִלָּה, שְׁאוֹתָם שְׁנוּלָדוֹ כְּמִדְבַּר, שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹא מָלוֹ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הִיוּ מוֹלִין וּמוֹלִין אֶת בְּנֵיהֶם:

(י) יוֹרֵה מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל רֵאוּיִן אֲלוֹ לְכָךְ, יִשְׁמִי קְטוֹרָה בְּאַפְךָ וּבְכִלְי עוֹלָה עַל־מִזְבִּיחֶךָ:

(יא) בְּרַךְ יִקְוֶה חִילוֹ וּפְעֵל יְדָיו תִּרְצֶה מִחֵץ מִתְנִים קָמִיּוֹ מִחֵץ קָמִיּוֹ מִכַּת מִתְנִים, כְּעֵינִן שְׁנֹאמֶר (תהלים סט, כד) וּמִתְנִיָּהם תִּמִּיד הַמַּעֲדָה, וְעַל הַמַּעֲוָרִין עַל הַכְּהוֹנֵה אֲמַר כֵּן. דְּבַר אֲחֵר רֹאֵה שְׁעֵתִידִין חֲשִׁמוֹנָאִי וּבְנוֹי לְהַלָּחֵם עִם הַיּוֹנִים וְהַתְּפַלֵּל עֲלֵיהֶם, לִפִּי שְׁהוּ מוֹעֲטִים י"ב בְּנֵי חֲשִׁמוֹנָאִי וְאַלְעוֹר כְּנֶגֶד כְּמוֹ רַבּוֹת, לְכָךְ נֹאמֶר בְּרַךְ ה' חִילוֹ וּפְעֵל יְדָיו תִּרְצֶה, וּמִשְׁנָאִי מִן־יְקוֹמִיּוֹן. מִחֵץ קָמִיּוֹ וּמִשְׁנָאִי מֵהִיּוֹת לָהֶם תְּקוּמָה:

ס

(יב) לְבָנִימִן אֲמַר - לִפִּי שְׁבִרְכַת לֹוי בְּעִבּוּדַת הַקִּרְבָּנוֹת, וְשֶׁל בְּנִימִין בְּבִנְיָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֻלְקוֹ, סִמְכָן זֶה לָזֶה. וְסִמְכָן יוֹסֵף אֲחֵרִיו, שְׁאֵף הוּא מִשְׁכָּן שִׁילָה הִיא בְּנֵי בְּחֻלְקוֹ, שְׁנֹאמֶר (תהלים עח, סז) וְיִמָּאֵס בְּאֵהֶל יוֹסֵף וְגו'. וְלִפִּי שְׁבִית עוֹלָמִים חֲבִיב מִשִּׁילָה, לְכָךְ הַקָּדִים בְּנִימִין לְיוֹסֵף, יְדִיד יִקְוֶה יִשְׁכֵּן לְבִטָּח עֲלָיו תִּפְּץ עֲלָיו מִכְסָה אוֹתוֹ וּמִנִּין עֲלָיו בְּלִי הַיָּם לְעוֹלָם, מִשְׁנִבְחָהּ יְרוּשָׁלַיִם לֹא שְׁרָתָה שְׁכִינָה בְּמִקּוֹם אֲחֵר וּבִינֵן בְּתִפְּיוֹ שָׁכָן. בְּנוֹבָה אֶרֶץ הִיא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּנוֹי, אֲלֵא שְׁנִמּוֹךְ עוֹשִׁים וְשִׁלָּשׁ אֲמָה מַעֲיֵן עֵיטָם. וְשֶׁם הִיא דַּעְתּוֹ שֶׁל דּוֹד לְבִנּוֹתוֹ, כְּדֹאִיתָא בְּשִׁחִטָּה קְדִישִׁים (זִבְחִים נד:), אֲמַרִי נַחֲתִי (ס"א נִיתָתִי) בֵּיה פּוֹרְתָא מִשׁוֹם דְּכִתִּיב וּבִין כְּתִפּוֹי שְׁכֵן, אֵין לָךְ נָאֵה בְּשׁוֹר יוֹתֵר מִכְּתִפּוֹ: ס

*

שלישי

(יג) וְיִלְיוֹסֵף אֲמַר מִבְּרַכַת יִקְוֶה אֶרֶץ שְׁלֵא הִיתָה בְּנִחַלַת הַשְּׁבֵטִים אֶרֶץ מִלָּאָה כָּל טוֹב כְּאֶרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף, מִמֶּגֶד לְשׁוֹן עֲדִינִים וּמִתַּק שְׁמִיָּם מִטָּל וּמִתְהוֹם רִבְצָת תַּחַת. שְׁהִתְהוֹם עוֹלָה וּמִלְחָלָה אוֹתָה מִלְמָטָה. אוֹתָה מוֹצֵא בְּכָל הַשְּׁבֵטִים בְּרַכְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מַעֲיֵן בְּרַכְתּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב:

(יד) וּמִמֶּגֶד תְּבוּאוֹת שְׁמֵשׁ שְׁהִיתָה אֶרְצוֹ פְּתוּחָה לְחִמָּה וּמִמִּתַּק הַפִּירוֹת, וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יִרְחִים. יֵשׁ פִּירוֹת שְׁהִלְבְּנָה מִבְּשִׁלְתָן, וְאֵלוֹ הֵן קִשּׁוּאִין וְדִלּוּעִין. דְּבַר אֲחֵר גֶּרֶשׁ יִרְחִים, שְׁהֵאֶרֶץ מִגְרֶשֶׁת וּמוֹצִיאָה מִחוּדָשׁ לְחוּדָשׁ:

(טו) וּמִרְאֵשׁ הִרְיִקָדִים וּמִבּוֹרְכַת מִרְאִשִׁית בְּשׁוֹל הַפִּירוֹת, שְׁהִרְרִיהַ מִקְדִּימִין לְכַבֵּר בְּשׁוֹל פִּירוֹתֵיהֶם. דְּבַר אֲחֵר, מִגִּיד שְׁקִדְמָה בְּרִיאָתָן לְשֹׂאֵר הָרִים, וּמִמֶּגֶד גְּבָעוֹת עוֹלָם. גְּבָעוֹת הַעוֹשׂוֹת פִּירוֹת לְעוֹלָם, וְאֵינִן פּוֹסְקוֹת מַעֲוָר הַגִּשְׁמִים:

(טז) וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמִלָּאָה וְרִצּוֹן שְׁכֵנִי סִנָּה כְּמוֹ שׁוֹכֵן סִנָּה, וְתִהְיֶה אֶרְצוֹ מִבּוֹרְכַת מִרְצוֹנוֹ וְנַחַת רֹחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַנִּגְלָה עֲלֵי תַחֲלִילָה בְּסִנָּה. לָנוּ. נַחַת רֹחוֹ וּפְיוֹס, וְכֵן כָּל רִצּוֹן שְׁבִמְקָרָא, תְּבוּאוֹתָהּ לְרֵאֵשׁ

אומרים אין אומה כזו ומתגיידין שם, שנאמר שם יזבחו זבחי צדק.

כי שפע ימים יינקו, זבולון ויששכר הים נותן להם ממון בשפע: ס

(כ) וילגד אמר ברוך מרחיב גדר מלמד שהיה תחומו של גדר מרחיב ועולה כלפי מזרח, בלביא שכן לפי שהיה סמוך לספר, לפיכך נמשל כאריות, שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורים, ויטריף זרוע אף קדקד. הרוגיהן היו נכרין, חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת:

(כא) וירא ראשית לו ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית כבוש הארץ, כי שם חלקת מחקק כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה ספון אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה, שנאמר (לקמן לד, ו) ולא ידע איש את קבורתו, ויתא גדר ראשי עם הם היו הולכים לפני החלוצים בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים, וכן הוא אומר (לעיל ג, יח) ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו', צדקת יקוק עשה ומשפטיו עם ישראל: לדקת ה' עשה. שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו. דבר אחר ויתא משה ראשי עם. צדקת ה' עשה, על משה אמור: ס

*

חמישי

(כב) וילדן אמר דן גור אריה אף הוא היה סמוך לספר, לפיכך מושלו באריות יזנק מן היבשן:

זינק מן הצנן, כתרוממו (אריה שתיא מן נחליא דגנן מן מיתנו), שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס והיא לשם שהיא בחלקו של דן, שנאמר (יהושע יט, מז) ויקראו ללשם דן, וזינוקו וקילוחו מן הבשן. דבר אחר מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות. תחילה נטלו בצפונות מערבית עקרון וסביבותיה, ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא בצפונות מזרחית, שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס והוא במזרח של ארץ ישראל ובא מהצפון לדרום וכלה בקצה ים המלח, שהוא במזרח יהודה, שנטל בדרומה של ארץ ישראל, כמו שמפורש בספר יהושע, והוא שנאמר (יהושע שם) ויצא גבול בני דן מהם ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו', יצא גבולם מכל אותו הרוח שהתחילו לנחול בו:

(כג) וילפתלי אמר נפתלי שבע רצון שהיתה ארצו שבעה כל רצון וישוביה ומלא ברפת יקוקים ודרום ירשה. ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות. ירשה, לשון צווי, כמו (לעיל א, כא) עלה רש, והטעם שלמעלה בריש מוכית, כמו ירש, ידע, לקח, שמע, כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה, ידעה, סלחה, לקחה, אף כאן ירשה לשון צווי. ובמסורת הגדולה מצינו באלפא ביתא לשון צווי דטעמיהון מלעיל: ס

(כד) ולאשר אמר ברוך מבנים אשר ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר, ואינו יודע כיצד. יהי רצוי אחיו שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקיון ובקפלאות, והם מרצין לו בתבואה. דבר אחר יהי רצוי אחיו, שהיו בנותיו נאות, והוא שנאמר (דברי הימים א' ז, לא) הוא אבי בריות, שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים הנמשחים בשמן זית, וטבל בשמן רגלו. שהיתה ארצו

מושכת שמן כמעין. ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מינו להם פולמוסטוס אחד וכו', כדאיתא במנחות (פה:): (שפ"ח): פולמוסטוס פירוש שלית, הלך ומצא שמן הרבה בארצו).

(כה) ברזל ונחשת מנעלך וכימין דבאך:

ברזל ונחשת מנעלך, עכשיו הוא מדבר נגד כל ישראל, שהיו גבורים וישובים בערי הספר ונעלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאילו היא סגורה במנעולים וברחים של ברזל ונחשת. דבר אחר ברזל ונחשת מנעלך, ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת, וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל.

וכימין דבאך, וכימים שהם טובים לך, שהן ימי תחלתך ימי נעורייך כן יהיו ימי זקנתך, שהם דואבים זבים ומתמוטטים. דבר אחר וכימין דבאך - וכימין שהם טובים לך כמנין ימין, כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום, יהיו דבאך, שכל הארצות יהיו דובאות כסף וזהב לארץ ישראל, שתהא מבורכת בפירות, וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם אישקורונט [ישפוע]. הכסף והזהב כלה מהם, שהן מזיבות אותם לארצכם:

(כו) אין פאל ישרון דע לך ישורון, שאין כאל בכל אלתי העמים ולא כצורך צורם, רבב שמים בעזרך ובגאותו שחקים: רוכב שמים. הוא אותו אלוה שבעזרך ובגאותו הוא רוכב שחקים:

*

ששי

(כז) מענה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם, ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד:

מענה אלהי קדם, למעון הם השחקים לאלהי קדם, שקדם לכל אלהים ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו, ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים.

מענה, כל תיבה שצריכה למד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה.

זרועות עולם, סיחון ועוג ומלכי כנען, שהיו תקפו וגבורתו של עולם, לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו. לעולם אימת הגבוה על הנמוך, והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך.

ויגרש מפניך אויב, ואמר לך השמד אותם: *

(כח) וישלך ישראל בטח בידו כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכים להתאסף ולישב יחד מפני האויב, עין יעקב כמו (במדבר יא, ז) ועינו כעין הבדולה, כעין הברכה שברכם יעקב, לא כבדד שאמר ירמיה (ירמיה טו, יז) בדד ישבתי, אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב (בראשית מת, כא) והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם אל ארץ דגן ויתירוש אף שמיני יערפו טל: יערפו, יטיפו. אף שמיני יערפו טל, אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב, (בראשית כז, כח) ויתן לך האלהים מטל השמים וגו':

(כט) אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביקיך מגן עזרך ואשר חרב גאותך,

אשריך ישראל, לאחר שפרט להם הברכות אמר להם מה לי לפרוט לכם, כלל דבר, הכל שלכם.

בראשית לכפר על מעשה פעור, וזה אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות, וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(ז) וּמִשָּׁה בְּרַמְיָה וְעֹשִׁים שָׁנָה בְּמַתּוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינָהּ אַף מִשְׁמַת וְלֹא־נָס לָחֹז. לחלוותי שבו, לא שלט בו רקבון ולא נהפך תואר פניו:

(ח) וַיִּכְבְּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִשָּׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם, זִנִּי יִשְׂרָאֵל. הזכרים, אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר (במדבר כ, כט) כל בית ישראל, זכרים ונקבות, וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְכֵי אֶבֶל מִשָּׁה:

(ט) וַיְהוֹשֻׁעַ בְּקִנּוֹן מְלֹא רוּחַ חֲכָמָה כִּי־סָמַךְ מִשָּׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְקֹקֵק אֶת־מִשָּׁה:

(י) וְלֹאֲקֹם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כַּמִּשָּׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ יְקֹקֵק פָּנִים אֶל־פָּנִים. שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה, כענין שנאמר (שמות לב, ל) ועתה אעלה אל ה', (במדבר ט, ח) עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם:

(יא) לְכָל־הָאֲתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְקֹקֵק לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעֹה וּלְכָל־עַבְדָּיו וּלְכָל־אֶרֶצוֹ:

(יב) וּלְכָל־הַיָּד הַחֲזָקָה שֶׁקָּבַל אֶת הַתּוֹרָה בְּלִוְחֹת בִּידָיו, וּלְכָל־הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁבְּמִדְבַּר הַגְּדוֹל וְהַעֲרָא, אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל. שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר (לעיל ט, יז) ואשברם לעיניכם, והסכימה דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו, שנאמר (שמות לד, א) אשר שברת, יישר כחך ששברת:

ברוך רחמנא דסייען

כללי העריכה: ההדגשה בפסוק היא של דיבור המתחיל ברש"י. (פונט מודגש ומעט גדול יותר). * כשיש דיבור ארוך ברש"י, לעיתים הוא לא שולב בתוך הפסוק אלא נכתב בסופו, אחרי הפסוק.

לעיתים לצורך הרצף שולבו הדיבורים ברש"י כסדר הפסוק, גם כשבמקור הרש"י מופיע קודם הדיבור על סוף הפסוק ואח"כ הדיבור על תחילתו, במקרה כזה זה סומן ב- ** בסוף הפסוק, כמו"כ מטבעו של הרש"י המשובל עלולים להיות שינויים קלים בדיבור המתחיל (כגון פתיחת וגו') או במקומות. את הכללים בהרחבה ניתן לראות במבוא לגיליון פרשת בראשית.

כל הזכויות שמורות. ©

ניתן להשיג את הגליון (וכן גליונות קודמים) במאגר העלונים הממוחשב של 'דרשו', 'לדעת עלונים'

מהדורת כתב רש"י - ניתן להשיג בעמדות ובאתר של קול הלשון, תחת הכותר 'חומש עם רש"י' משולב, וכן בלדעת עלונים

וכן ניתן להשיג במייל - 2711526@GMAIL.COM

הארות הערות ותיקוני טעויות יתקבלו בברכה 05276-00532

אשריך ישראל מי כמותך. תשועתך בה' אשר הוא מגן עוזך (ואשר הוא) וחרב גאותך.

וַיִּכְתְּשׁוּ אִי־בִידָה לָךְ כְּגוֹן הַגְּבוּעִים שֶׁאִמְרוּ (יהושע ט, ט) מִזֶּרֶךְ רַחוּקָה בָּאוּ עִבְדֶּיךָ וְגו', וְאֵתָה עַל־בְּמֹתֶימוֹ תִּדְרֹךְ. כענין שנאמר (שם י, כד) שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה: ס

*

שביעי

פרק לד

(א) וַיַּעַל מִשָּׁה מִעֶרְבַת מוֹאָב אֶל־הָר נֶבֹז כְּמֹה מַעֲלוֹת הָיוּ וּפְסַעַן מִשָּׁה בַּפְּסִיעָה אַחַת רֹאשׁ הַפְּסָגָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיְרֵאֻהוּ יְקֹקֵק אֶת־כָּל־הָאֶרֶץ הָרְאוּהוּ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשִׁלּוֹתָהּ, וְהַמְצִיקִין הָעֵתִידִים לַהֲיוֹת מְצִיקִין לָהּ, אֶת־הַגִּלְגָּד עַד־דָּן. הראהו בני דן עובדים עבודה זרה, שנאמר (שופטים יח, ל) ויקימו להם בני דן את הפסל, והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע:

(ב) וְאֵת־כָּל־נִפְתָּלִי הָרְאוּהוּ אֶרְצוֹ בְּשִׁלּוֹתָהּ וְחֹרְבָנָהּ, וְהָרְאוּהוּ דְבוּרָה וּבֶרֶק מִקְדָּשׁ נִפְתָּלִי נִלְחָמִים עִם סִיסְרָא וְחִיִּילוֹתָיו, וְאֵת־אֶרֶץ אַפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה הָרְאוּהוּ אֶרֶצָם בְּשִׁלּוֹתָהּ וּבְחֹרְבָנָהּ, וְהָרְאוּהוּ יְהוֹשֻׁעַ נִלְחָם עִם מַלְכֵי כְנָעַן שְׁבָא מֵאִפְרַיִם, וְגִדְעוֹן שְׁבָא מִמְנַשֶּׁה נִלְחָם עִם מִדְיָן וְעַמְלֹק, וְאֵת־כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה בְּשִׁלּוֹתָהּ וּבְחֹרְבָנָהּ, וְהָרְאוּהוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְנִצְחוֹנָם עַד הַיּוֹם הָאֲחֻרָיוֹן. ארץ המערב בשלוחה ובחורבנה. דבר אחר אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון, הראהו הקדוש ברוך הוא כל המאורעות שעתידין לארע לישראל עד שיחיו המתים:

(ג) וְאֵת־הַנֶּגֶב אֶרֶץ הַדְּרוֹם. דבר אחר מערת המכפלה, שנאמר (במדבר יג, כב) ויעלו בנגב ויבא עד חברון, וְאֵת־הַפְּזָר הָרְאוּהוּ שְׁלֹמֹה יוֹצֵק כָּלִי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמָר (מ"א א' ז, מו) בַּכֶּכֶר הַיִּרְדֵּן יִצְקֶם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבָה הָאֲדָמָה בְּקֶעֶת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֶעֶר:

(ד) וַיֹּאמֶר יְקֹקֵק אֵלָיו וְאֵת־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיֵּעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הָרְאִיתִידָה בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר:

לֵאמֹר לִזְרַעְךָ לְמַעַן אֲמַנְנָה הַרְאִיתִיךָ. כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לך הקדוש ברוך הוא קיימה, וזהו לאמר, לך הראיתיה לך, אבל גזרה היא מלפני ששמה לא תעבור, שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם:

(ה) וַיָּמָת שָׁם מִשָּׁה עֶבֶד־יְקֹקֵק בְּאֶרֶץ מוֹאָב, וַיָּמָת שָׁם מִשָּׁה. אפשר משה מת וכתב וימת שם משה, אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע. רבי מאיר אומר, אפשר ספר התורה חסר כלום, והוא אומר (לעיל לא, כו) לקוח את ספר התורה הזה, אלא הקדוש ברוך הוא אומר, ומשה כותב בדמיו, עַל־פִּי יְקֹקֵק. בנשיקה:

(ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִל בְּאֶרֶץ מוֹאָב, וַיִּקְצֹר לוֹמָו. הקדוש ברוך הוא בכבודו. רבי ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו, וזהו אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דורש כן. כיוצא בו (במדבר ו, יג) ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו, הוא מביא את עצמו. כיוצא בו (ויקרא כב, טז) והשיאו אותם עון אשמה, וכי אחרים משיאים אותם, אלא הם משיאים את עצמם, מִיֵּל בֵּית פְּעוֹר קִבְּרוּ הִיָּה מוֹכֵן שֵׁם מִשְׁתַּת יָמִי